

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRADU

IZVEŠTAJ

Stručne komisije za ocenu magistarskog rada
POJAM SUPERVENIJENCIJE I PROBLEM SVESTI
kandidata Sanele Ristić Ranković

Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta u Beogradu izabralo nas je u Komisiju za pregled i ocenu magistarske teze pod naslovom POJAM SUPERVENIJENCIJE I PROBLEM SVESTI, koju je podnela Sanela Ristić Ranković, student postdiplomskih magistarskih studija na Odeljenju za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Pošto smo pažljivo pročitali rad, podnosimo Nastavno-naučnom veću sledeći

IZVEŠTAJ

Magistarska teza Sanele Ristić Ranković ima ukupno 55 strana i sastoji se od 10 odeljaka praćenih spiskom literature. Naslovi odeljaka su: Uvod, Odredjenje supervenijencije, Sličnost između relacija emergencije i supervenijencije, Dejvidsonov anomički monizam, Kimova interpretacija supervenijencije, Supervenijencija i redukcija, Nereduktivni fizikalizam, Uzročna efikasnost mentalnog, Redukcionista istraživačka strategija, Supervenijencija i objašnjenje.

U uvodnom odeljku prikazani su različiti filozofski pristupi, analize i pokušaji rešavanja zagonetke svesti u svetlu kojih se pokazuje značaj formulisanja teze o supervenijenciji kao relaciji koja povezuje mentalno i fizičko. Posebno se ukazuje na to da je, premda je neuspeh teorije psihofizičkog identiteta izazvao sumnju u mogućnost svake buduće redukcije mentalnog, za filozofiju duha i dalje ostao problem da se nadje i razjasni prostor za svest u svetu koji je fundamentalno i suštinski fizički.

Jedan od mogućih odgovora na to pitanje je konstruisanje nereduktivnog rešenja problema odnosa duha i tela. Pošto se pokazalo da klasični dekartovski dualizam nije prihvatljiv, za takvo

rešenje bio je neophodan koncept koji će pomiriti materijalističku ontologiju sa nesvodljivošću mentalnog domena. Supervenijencija je zamišljena kao takav jedan koncept.

Teza o supervenijenciji svesti nameće se kao jedno, na prvi pogled, prihvatljivo i kompromisno rešenje. U ovom radu istražena je mogućnost da se pomoću te teze objasni relacija mentalnog i fizičkog domena. U te svrhe analizirana je specifičnost Dejvidsonove formulacije relacije supervenijencije, Kimove interpretacije i redefinisanja samog pojma, kao i održivost Kimovih tvrdnji prema kojima supervenijencija nije korisno oruđe za formulisanje nereduktivne teorije svesti. U nastavku su preispitani odnos relacije supervenijencije i redukcije i mogućnost uzročne efikasnosti mentalnog, zatim je teza o supervenijenciji upoređena sa redukcionističkim istraživačkim projektima, da bi na samom kraju bila preispitana eksplanatorna snaga teze o supervenijenciji.

Određenje supervenijencije započinje rekonstrukcijom porekla tog termina i analizom značenje pojma *supervenijencija* u domenu filozofije duha, pri čemu su uzete u obzir upotrebe tog pojma i u nekim drugim oblastima filozofije, pre svega u oblasti etike, pošto filozofski pojam supervenijencije, kao i sama ideja supervenijentnosti, iako sadržajno neutralni, potiču iz moralne teorije i radova Dž. E. Mura i M. Hera. Her je, recimo, tvrdio da su etički predikati supervenijentni, misleći pri tom da je nemoguće da dve stvari (dve osobe, ili dva postupka) budu identične u pogledu svih deskriptivnih svojstava (predikata), a da se istovremeno razlikuju u pogledu moralnih osobina. Drugim rečima, nema razlika u moralnom pogledu osim ako ne postoji i razlika i u deskriptivnom, ne-moralnom pogledu. Ova ideja kasnije je generalizovana tako da se može primeniti na bilo koju vrstu svojstava. Sadržajno neutralno određenje supervenijencije se često javlja u literature, i ono glasi:

Skup svojstava A supervenira nad skupom svojstava B akko se dve stvari *ne mogu* razlikovati u pogledu nekog svojstva A, a da se ne razlikuju i u pogledu nekog svojstva B.

Donald Dejvidson je prvi filozof koji je ideju o supervenijenciju uveo u diskusiju o problemu svesti, ukazavši na specifičnu zavisnost (supervenijentnost) mentalnih obeležja od fizičkih karakteristika. U ovom slučaju, pod supervenijencijom se podrazumeva nemogućnost javljanja dva događaja koja bi bila identična u fizičkom pogledu, a različita u mentalnom, odnosno, nemogućnost razlikovanja u mentalnom pogledu bez razlike i u fizičkom pogledu. Dejvidson je sledio Mura i Hera i kada je reč o ideji nesvodljivosti supervenijentnih svojstava na svojstva subvenijentnog, odnosno, bazičnog nivoa.

Svoje gledište Dejvidson je nazvao anomičkim monizmom, prema kojem su mentalni događaji identični sa fizičkim događajima, ali je mentalne pojmove nemoguće redukovati na fizičke

pojmove. Teorijom identiteta mentalnih i fizičkih događaja Dejvidson miri tezu o kauzalnoj zatvorenosti fizike i tezu o kauzalnoj efikasnosti mentalnog. Svoju privlačnost Dejvidsonovo stanovište duguje pretpostavci da, iako mentalna stanja, događaji i procesi poseduju kauzalnu moć, kauzalne relacije u kojima oni učestvuju, ipak, ne mogu biti objašnjene pozivanjem na fundamentalne zakone prirode.

Inspirisan Dejvidsonovim idejama, relaciju supervenijencije vrlo detaljno analizira Džegvon Kim, koji svakako predstavlja jednu od ključnih figura u diskusijama o supervenijenciji. Njegova analiza omogućava vrlo precizno izražavanje onoga što se podrazumeva pod relacijom supervenijencije:

1. Kovarijantnost svojstava (ako su dve stvari nerazlučive na bazičnom nivou onda su nerazlučive i na supervenijentnom, odnosno, promena na subvenijentnom nivou povlači promenu na supervenijentnom);

2. Zavisnost (supervenijentna svojstva su determinisana bazičnim svojstvima);

3. Nesvodljivost (to je ideja koja je različito tumačena: od nemogućnosti definisanja supervenijentnih svojstava subvenijentnim, do nemogućnosti uspostavljanja zakona koji bi povezivali ova dva nivoa; kovarijantnost svojstava i zavisnost mogu se dobiti čak iako supervenijentna svojstva nisu svodljiva na odgovarajuća bazična svojstva).

Prihvatanjem ovakvog određenja relacije supervenijencije, otvaraju se nova pitanja: Koliko jaka mora biti ta relacija da bi proizvela zavisnost, odnosno, koliko slaba kako ne bi dovela do redukcije? Da li relacija supervenijencija dopušta neku vrstu redukcije ili je njena primamljivost upravo u zadržavanju zavisnosti dve grupe svojstava bez mogućnosti svođenja jednih na druge?

U nastavku rada analizirane su i izložene neke verzije teze o supervenijenciji (jaka/slaba verzija; lokalna/globalna teza), odnosno, preispitana je modalna snaga relacije supervenijencije.

Ako imamo u vidu da podrazumevana modalna jačina relacije supervenijencije može varirati, odnosno, da se priroda zavisnosti skupova supervenijentnih i subvenijentnih svojstava može različito shvatiti, onda je očigledno da bi se sa nekim verzijama teze supervenijencije mogao složiti i izriziti kartezijanski dualista, dok neke druge podrazumevaju važenje teze o potpunosti fizike (tvrdnja po kojoj je, da bismo objasnili fizičke događaje, dovoljno pozvati se na druge fizičke događaje i fizičke zakone).

Teza o mentalnoj supervenijenciji nad fizičkim – ili, grubo rečeno, teza o kovarijantnosti i zavisnosti mentalnih karakteristika od fizičke prirode – igra veoma važnu ulogu u formulisanju nekih uticajnih stanovišta u filozofiji duha. Sama po sebi, relacija supervenijencije niti garantuje, niti potpuno poriče redukciju i ontološku zavisnost supervenijentnih od subvenijentnih svojstava.

Analiza odnosa relacije supervenijencije i redukcije mentalnih fenomena na neurofiziološke od pomoći je za ispitivanje važnosti uloge relacije supervenijencije pri formulisanju neredukivnih teorija svesti. Aktuelnost Dejvidsonove pozicije govori u prilog mogućnosti da se ideja supervenijencije iskoristi za formulisanje nereduktivne teorije svesti. U radu se ipak ukazuje na neosnovanost takvog pokušaja.

Supervenijencija mentalnog nad fizičkim se često javlja u argumentima koji se tiču pokušaja rešavanja nekih od ključnih problema svesti, a jedan od najstarijih (ali i dalje aktuelnih) je problem mentalne uzročnosti. Fizikalizam se nesumnjivo obavezuje na kauzalnu zatvorenost fizičkog tvrdeći da u jednoj kompletnoj eksplanatornoj teoriji fizičkog sveta nema mesta za pozivanje na nefizičke nosioce uzročnog delovanja, ali ako važi kauzalna zatvorenost fizičkog, u kom smislu oblast mentalnog može biti u kauzalnoj interakciji sa oblašću fizičkog? U radu se zato istražuje u kom stepenu, i da li uopšte, relacija supervenijencije pruža rešenje problema kauzalne efikasnosti mentalnog u kauzalno zatvorenom domenu fizičkog. Smatrajući da je odgovor na prethodno postavljeno pitanje negativan, Sanela Ristić Ranković predlaže redukcionističku istraživačku strategiju kao jedini prihvatljiv način da se sačuva kauzalna moć mentalnog. Na samom kraju rada, ona ukazuje na česta dovođenja u vezu teze o supervenijenciji sa rešavanjem mnogih problema svesti, ali i dovodi u pitanje opravdanost takvih postupaka.

Sanela Ristić Ranković je za temu svog magistarskog rada izabrala jedan od najvažnijih i, posebno tokom poslednjih decenija, najaktualnijih filozofskih problema, usredsređujući se na istraživanje pokušaja da se taj problem reši pomoću pojma supervenijencije. U svom radu ona je precizno formulisala sve glavne aspekte problema svesti, sažimajući ih kroz pitanje o odnosu mentalnog i fizičkog. Takodje je detaljno prikazala i temeljno preispitala najuticajnija gledišta u savremenoj filozofiji duha koja taj problem nastoje da reše tako što odnos između mentalnog i fizičkog tumače kao odnos supervenijencije. Konačno, ona je na kraju iznela prilično uverljive razloge za sumnju u održivost ovakvog rešenja, opredeljujući se za redukcionističku strategiju koja usvaja pretpostavku o psihofizičkom identitetu i konačan odgovor na pitanje o prirodi svesti i njenom mestu u fizičkom svetu prepušta odgovarajućem naučnom istraživanju.

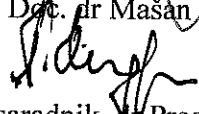
Imajući sve ove ocene u vidu, Komisija smatra da rad Sanele Ristić Ranković pod naslovom POJAM SUPERVENIJENCIJE I PROBLEM SVESTI ispunjava sve akademske i stručne zahteve koji se postavljaju pred magistarsku tezu i predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta u Beogradu da kandidatkinji odobri usmenu odbranu teze.

Beograd, 08.09.2014.

Komisija:

Prof. dr Živan Lazović

Doc. dr Mašan Bogdanovski

Viši naučni saradnik, dr Predrag Milidrag